

ČESKÁ REPUBLIKA

ROZSUDEK
JMÉNEM REPUBLIKY

Nejvyšší správní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Milana Podhrázkého a soudců Jitky Zavřelové a Faisala Husseiniho v právní věci žalobce: **RNDr. Z. V.**, proti žalovanému: **Odvolací finanční ředitelství**, se sídlem Masarykova 427/31, Brno, o osvobození od soudních poplatků a ustanovení zástupce v řízení o žalobě proti rozhodnutí žalovaného ze dne 30. 5. 2022, čj. 19859/22/5100-41453-711866, o kasační stížnosti žalobce proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 7. 10. 2022, čj. 30 Af 38/2022-31,

t a k t o :

Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 7. 10. 2022, čj. 30 Af 38/2022-31, **se ruší** a věc **se vrací** tomuto soudu k dalšímu řízení.

O d ů v o d n ě n í :

I. Vymezení věci

[1] Finanční úřad pro Kraj Vysočina (dále „správní orgán I. stupně“) rozhodnutím ze dne 25. 8. 2021, čj. 1444921/21/2912-00540-704322, rozhodl v rámci daňové exekuce o udělení příklepu v elektronické dražbě nemovité věci ve vlastnictví žalobce. Žalovaný v záhlaví uvedeným rozhodnutím zamítl odvolání žalobce a potvrdil rozhodnutí správního orgánu I. stupně.

[2] Rozhodnutí žalovaného napadl žalobce žalobou, ve které požádal o osvobození od soudních poplatků a navrhl, aby mu soud ustanovil zástupce. Krajský soud v Brně tuto žádost, resp. návrh shora uvedeným usnesením zamítl. Zdůraznil, že žalobce nesl ve vztahu k tvrzení a prokázání předpokladů pro osvobození od soudních poplatků a ustanovení zástupce důkazní břemeno. Dospěl k závěru, že při posouzení poměrů žalobce nemůže být zohledněna nemajetnost jako důsledek skutečnosti, že žadatel nepracuje z vlastního rozhodnutí, pokud mu v práci nebrání zdravotní či jiné objektivní důvody. Žalobce neosvědčil své tvrzení, že jej nikdo nezaměstná a práci se nevyhýbá. Neuvedl, kdy a komu

zaslal svůj životopis či reagoval na inzerci pracovní pozice. Pokud tvrdil, že hledá zaměstnání jako účetní nebo skladník, neuvedl a nedoložil, odkdy tak vážně činí a co konkrétně pro získání zaměstnání dělal. Má vysokoškolské vzdělání a dle živnostenského rejstříku je podnikatel. Nezaměstnaný je dlouhodobě a nevysvětlil, proč si nemohl najít již dávno zaměstnání. Netvrdí, že by byl evidován na Úřadu práce. Sice tvrdí, že mu v práci brání zdravotní potíže, ale nedoložil je. Žalobce navíc vlastní několik nemovitostí a netvrdí, že by je užíval k bydlení. Sice tvrdí, že jsou zablokované exekutory, tudíž je nemůže prodat či pronajmout, ale nijak to nedoložil (ve správním spisu je exekuční příkaz jen vůči některým pozemkům). Žalobce neosvědčil, že přinejmenším v případě jednoho pozemku mu nic nebrání v prodeji, z jehož výtěžku by mohl hradit své potřeby, dluhy a zaplatit i soudní poplatek a advokáta. Při posouzení žádosti nelze zohlednit ani existenci žalobcových dluhů, protože jejich úhrada nemá přednost před zaplacením soudního poplatku.

II. Obsah kasační stížnosti

[3] Žalobce (dále „stěžovatel“) podal proti uvedenému usnesení krajského soudu kasační stížnost. V ní tvrdí, že podrobně popsal své majetkové poměry. Netuší, jak krajský soud z žádosti zjistil, že stěžovatel nepracuje z vlastního rozhodnutí. V roce 2011 utrpěl vážný úraz, při kterém spadl z výšky pěti metrů na beton. Dlouho se nemohl hýbat a potřeboval doprovod. Několikrát se hlásil na Úřad práce a nemá nárok na žádnou podporu. Soudy mu nechaly obstatit všechny nemovitosti, přestože jejich hodnota je mnohonásobně vyšší než vymáhané závazky. Usilovně hledá zaměstnání jako účetní nebo skladník, ale zaměstnat ho nechce ani Charita ČR. Bydlí na samotě, nesmí se přestěhovat, což v žádosti popsal, a bez auta nemůže dojíždět do zaměstnání.

III. Posouzení Nejvyšším správním soudem

[4] Nejvyšší správní soud přezkoumal důvodnost kasační stížnosti v souladu s § 109 odst. 3 a 4 s. ř. s. v mezích jejího rozsahu a uplatněných důvodů.

[5] Kasační stížnost je důvodná.

[6] Relevantní právní úpravu pro nyní posuzovanou věc představuje § 36 odst. 3 s. ř. s. věta první a druhá, dle kterého *účastník, který doloží, že nemá dostatečné prostředky, může být na vlastní žádost usnesením předsedy senátu zčásti osvobozen od soudních poplatků. Přiznat účastníkovi osvobození od soudních poplatků zcela lze pouze výjimečně, jsou-li pro to zvlášť závažné důvody, a toto rozhodnutí musí být odůvodněno.* Jsou-li u účastníka splněny předpoklady pro osvobození od soudních poplatků a je-li to nezbytně třeba k ochraně jeho práv, může mu současně předseda senátu na návrh ustanovit zástupce, jímž může být i advokát (§ 35 odst. 10 věta první s. ř. s.).

[7] V nyní posuzované věci z předloženého spisu krajského soudu Nejvyšší správní soud zjistil následující skutečnosti. Krajský soud stěžovateli zaslal formulář *Prohlášení o osobních, majetkových a výdělkových poměrech*, který stěžovatel zaslal vyplněný a přiložil k němu průvodní dopis, v němž se dále ke svým poměrům vyjadřuje. Uvedl, že je finančně závislý na sestře, není zaměstnán z důvodu zdravotního stavu po úrazu, exekucí a „asi

pokračování

věku“. Jediná specializace, která mu zůstala, je daňové poradenství a snaží se najít práci alespoň jako účetní či skladník. Jeho příjmy z podnikání (využití pozemků) byly v posledním zdaňovacím období 18 338 Kč. Nepobírá žádné dávky a nemá jiné příjmy. Vlastní tři nemovitosti v hodnotě asi 4 000 000 Kč, osobní automobil a traktor. Všechny nemovitosti jsou exekučně zablokované. Bez souhlasu exekutora je nemůže prodat ani pronajmout. Vyčísлил dluhy, které má vůči Okresní správě sociálního zabezpečení, zdravotní pojišťovně a finančnímu úřadu. Předložil výpisy z bankovních účtů se zůstatky 0 Kč a 98,45 Kč.

[8] Jak bylo již výše uvedeno, krajský soud v napadeném usnesení vyšel z toho, že stěžovatel neosvědčil, že jeho nemajetnost není jen důsledkem neochoty najít si práci. Dále z toho, že stěžovatel vlastní nemovitosti, které mohl zpeněžit, uhradit z nich dluhy i soudní poplatek a náklady na zastoupení. Současně dospěl k tomu, že ani stěžovatelovy dluhy nepředstavují důvod pro osvobození od soudních poplatků. Stěžovatel v kasační stížnosti tyto závěry zpochybnil. Nejvyšší správní soud závěry krajského soudu shledal jako zčásti předčasné a zčásti nesprávné.

[9] Podle ustálené judikatury sice je povinností účastníka řízení, aby osvědčil svou nemajetnost, neboť soud nezjišťuje majetkové a výdělkové možnosti z úřední povinnosti (rozsudky NSS ze dne 25. 1. 2005, čj. 7 Azs 343/2004-50, č. 537/2005 Sb. NSS, ze dne 18. 9. 2018, čj. 7 As 301/2018-13, či usnesení ze dne 2. 11. 2015, čj. 6 As 220/2015-14). Nicméně soud také nesmí zůstat pasivní. Pokud by pochyboval o pravdivosti účastníkových tvrzení, resp. je považoval za nedostatečně doložená, je na něm, aby si, nejlépe v součinnosti s účastníkem, s ohledem na okolnosti konkrétní věci dalším šetřením učinil co možná nejpřesnější obraz o tom, jaké jsou skutečné majetkové poměry účastníka a v tomto směru zejména účastníka vyzval k doplnění jeho prohlášení, popř. doložení rozhodných skutečností. Účastníka je třeba současně poučit v tom smyslu, jakým způsobem může svá tvrzení osvědčit, aby v řízení neutrpěl újmu (rozsudky NSS ze dne 24. 9. 2008, čj. 1 As 63/2008-34, ze dne 19. 1. 2017, čj. 1 As 318/2016-13, ze dne 24. 7. 2015, čj. 2 As 153/2015-27, či ze dne 25. 1. 2018, čj. 2 As 370/2017-25).

[10] Krajský soud výše uvedeným způsobem nepostupoval a žádost o osvobození od soudních poplatků, resp. návrh na ustanovení zástupce zamítl, aniž by stěžovatele vyzval k doložení skutečností, které pro posouzení považoval za podstatné, a nepoučil jej, jakým způsobem je má osvědčit. Obecné (formulářové) poučení poskytnuté v rámci výzvy k vyplnění formuláře nelze v dané věci považovat za dostatečné. Přestože si je Nejvyšší správní soud vědom leckdy nelehké role krajských soudů při rozhodování o návrzích na osvobození od soudních poplatků, kdy tak soudy musí činit často na základě neúplných podkladů od účastníků, nelze v dané věci než na základě podané kasační stížnosti dospět k závěru, že krajský soud otázku naplnění podmínek pro osvobození do soudních poplatků v případě stěžovatele neposoudil řádně, přičemž závěry napadeného usnesení nemohou obstát. Po krajském soudu samozřejmě nelze požadovat, aby se poměry stěžovatele zabýval v míře přesahující rámec odpovídající povaze napadených procesních usnesení, nicméně současně je třeba trvat na tom, aby stěžovatel dostal příležitost vysvětlit či doložit skutečnosti, které krajský soud vyhodnotil jako nevěrohodné či nedostatečně osvědčené. Již z tohoto důvodu by bylo namístě napadené usnesení zrušit a věc krajskému

soudu vrátit k dalšímu řízení, jelikož byl procesní postup soudu zatížen vadou, která mohla mít vliv na zákonnost rozhodnutí.

[11] Nejvyšší správní soud však považuje za žádoucí, aby se již nyní vyjádřil i k některým závěrům krajského soudu, které nemohou obstát a mohou ovlivnit právě i podobu a rozsah skutečností, k jejichž objasnění by měly směřovat další kroky krajského soudu. První ze sporných skutkových okruhů se týká stěžovatelovy nezaměstnanosti, resp. jejích příčin. Krajský soud zde učinil závěr, podle kterého stěžovatel nepracuje z vlastního rozhodnutí a nedoložil, že by práci aktivně hledal, resp. že by mu v práci bránili tvrzené zdravotní důvody. Nejvyšší správní soud na tomto místě opakuje, že krajský soud stěžovatele dodatečně nevyzval, aby osvědčil či objasnil některé skutečnosti týkající se např. tvrzených zdravotních překážek či jiných důvodů nezaměstnanosti (které krajský soud považoval za relevantní). Zejména je ale třeba zdůraznit, že podle ustálené judikatury Nejvyššího správního soudu i Ústavního soudu je nutné vycházet z aktuálních objektivních majetkových poměrů stěžovatele, nikoli posuzovat příčiny, pro které se dostal do tíživé finanční situace, či posuzovat hypotetické možnosti našetřit si na soudní poplatek. Příčiny nemajetnosti jsou totiž pro rozhodnutí o osvobození od soudních poplatků zásadně irelevantní, neboť zákonodárce je jako kritérium pro posouzení nestanoví. Jinak řečeno, i kdyby účastník neměl dostatečné prostředky proto, že se nechoval zodpovědně (např. rezignoval na výdělečnou činnost, ač jí byl schopen, či si svou nemajetnost zapříčinil páčáním trestné činnosti), nelze mu za situace, kdy dostatečné prostředky vskutku objektivně nemá, zpravidla dobrodiní § 36 odst. 3 s. ř. s. odepřít. Z práva na přístup k soudu totiž nelze stěžovatele vyloučit jen na základě toho, že se do finančních nesnází dostal „vlastní vinou“ (nálezy ÚS ze dne 11. 11. 2014, sp. zn. IV. ÚS 659/12, a ze dne 20. 2. 2018, čj. II. ÚS 3112/17, či rozsudek NSS ze dne 26. 10. 2011, čj. 7 As 101/2011-66, č. 2601/2012 Sb. NSS). Na okraj lze doplnit, že určitá aktivita stěžovatele v tomto směru ostatně plyne i z obsahu listiny založené na č. l. 40 souvisejícího spisu krajského soudu sp. zn. 30 Af 37/2022 (stěžovatelem odkazované i pro účely posouzení žádosti v nynější věci). Z ní plyne, že stěžovatel při řešení své životní situace zjevně zcela pasivní není, neboť se i při reklamaci doručení zásilky konkrétně dotazoval na možnost zaměstnání.

[12] Vzhledem ke stěžovatelem uplatněným tvrzením týkajícím se jeho zdravotního stavu lze krajský soud upozornit rovněž na závěry plynoucí z judikatury NSS, podle které nepříznivý zdravotní stav může mít vliv na majetkové a výdělkové schopnosti žadatele. Na jedné straně jsou zpravidla se závažnou nemocí spojeny určité výdaje, které je žadatel nucen vynakládat nad rámec uspokojování běžných životních potřeb (léčba, dieta apod.), navíc je třeba zohlednit i to, že nepříznivý zdravotní stav žadateli může vlastní výdělečnou činnost znemožnit (srov. výše uvedený rozsudek sp. zn. 2 As 370/2017 či rozsudek ze dne 9. 9. 2010, čj. 1 As 23/2009-103). Relevantní mohou být i další okolnosti plynoucí z vyplněného formuláře jako např. pokročilý věk (rozsudek NSS ze dne 9. 9. 2010, čj. 1 As 23/2009-103, či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 22 Cdo 2249/2005).

[13] Krajský soud v napadeném usnesení odkázal na rozhodnutí Nejvyššího soudu vydaná v občanskoprávních věcech, která tato východiska popírají, resp. na usnesení Ústavního soudu, které jej aprobovalo. V této souvislosti lze poznamenat, že dle judikatury samotného Ústavního soudu „*povinnost respektovat dřívější rozhodnutí Ústavního soudu se*

pokračování

vztahuje primárně (a téměř výlučně) na nálezy; v případě, že by soud přikládal precedenční účinek usnesení, stejně jeho sílu převáží precedenční účinek nálezu“ (nález ze dne 13. 11. 2007, sp. zn. IV. ÚS 301/05). Krajský soudem odkazované usnesení ze dne 16. 11. 2015 sp. zn. IV. ÚS 3368/2015, proto nemůže převážit výše citované závěry plynoucí z nálezové judikatury. Jak navíc sám Ústavní soud v daném usnesení uvedl, jednalo se o specifickou situaci, kdy neosvobození od soudních poplatků nehrálo roli z hlediska zachování přístupu k soudu, jelikož otázka osvobození od poplatkové povinnosti, resp. povinnosti hradit náklady řízení, byla řešena teprve *ex post* po vydání meritorního rozhodnutí. Stejně tak závěrům krajského soudu nesvědčí ani další odkazované rozhodnutí (rozsudek NSS ze dne 21. 8. 2019, čj. 2 As 161/2019-22), ze kterého by se na první pohled mohlo zdát, že v obecné rovině dospívá ke stejnému závěru jako krajský soud. Nelze nicméně přehlédnout, že v dané věci se soud zabýval pouze otázkou, zda bylo adekvátní, aby byl účastník osvobozen ze 2/3 nebo zcela (jak se domáhal). Eventualita, že by z důvodu nezaměstnanosti nebyl osvobozen od soudních poplatků vůbec (jako v nyní posuzované věci), proto nebyla vůbec „ve hře“.

[14] Ani v případě vlastnictví nemovitostí krajský soud stěžovatele dodatečně nevyzval k objasnění některých skutečností, které považoval za zásadní pro posouzení žádosti, resp. návrhu. I zde je krajský soud třeba upozornit na to, že se v dalším průběhu řízení bude muset vypořádat s některými zásadními závěry plynoucími z judikatury týkající se otázky zpeněžování nemovitostí. Z ní plyne, že vlastnictví nemovitostí samo o sobě není překážkou osvobození od soudních poplatků. Prohlášení stěžovatele o vlastnictví nemovitosti tak není dostatečným podkladem pro závěr o schopnosti uhradit soudní poplatek. Znamenalo by to totiž, že prostředky k úhradě poplatku mohou být prostřednictvím těchto nemovitostí získány. Tak tomu ovšem vždy nemusí být, resp. ne vždy to lze po účastníkovi spravedlivě požadovat. Zpeněžení či zatížení konkrétní nemovitosti je navíc úkonem časově náročným, ve vztahu k výši soudního poplatku neadekvátním a zpeněžení pak i nevratným. Lze se však zabývat tím, zda účastníkovi z vlastnictví nemovitostí plyne příjem a ten zohlednit při komplexním posouzení životních poměrů (usnesení rozšířeného senátu NSS ze dne 24. 8. 2010, čj. 1 As 23/2009-95, č. 2163/2011 Sb. NSS, a nález Ústavního soudu ze dne 22. 6. 2021, sp. zn. I. ÚS 444/18). Odkázat lze i na výše již uvedený nález sp. zn. II. ÚS 3112/17, ve kterém se Ústavní soud rovněž zabýval situací stěžovatele, který nedisponoval dostatečnými finančními prostředky a vlastnil nemovitosti zatížené exekucemi. Pokud tedy bude chtít krajský soud stěžovateli klást k tíži vlastnictví nemovitostí, bude nutné, aby si nejprve v součinnosti se stěžovatelem ujasnil, které z nich jsou zatíženy exekucemi, jaká je jejich zpeněžitelnost, zda je jejich zpeněžení ve lhůtě pro zaplacení soudního poplatku reálné či jaké stěžovateli z vlastnictví daných nemovitostí plynou příjmy a jak se promítají do jeho celkových příjmových poměrů (zda mu umožňují kromě běžných potřeb uhradit i soudní poplatek a zastoupení advokátem).

[15] Posledním okruhem skutečností, na kterém krajský soud založil své rozhodnutí, je existence stěžovatelových dluhů. I zde je nutné, aby krajský soud zohlednil závěry nálezové judikatury označující existující dluhy za relevantní skutečnost pro posouzení nemajetnosti (viz výše citovaný nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 659/12, či nález ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. I. ÚS 1060/18). Závaznost závěrů plynoucích z uvedených nálezů je i v tomto případě nepochybně větší než v případě krajským soudem odkazovaného

ojedinělého usnesení ze dne 18. 11. 2013 sp. zn. I. ÚS 3769/12, u něhož nelze odhlédnout od stěžejní skutečnosti, že stěžovatel v dané věci uváděl vzájemně si odporující údaje a některé skutečnosti soudu zatajil, resp. sám zpochybňoval svá tvrzení. Takový závěr nicméně krajský soud v nyní napadeném usnesení neučinil. Byť existence dluhů nenaplnňuje bez dalšího podmínky k osvobození od soudních poplatků, je nutné, aby i k nim krajský soud přihlédl při posouzení poměrů stěžovatele a jeho možností opatřit si finanční prostředky pro úhradu soudního poplatku a nákladů zastoupení (rozsudek NSS ze dne 28. 2. 2006, čj. 5 Afs 155/2005-172). Krajský soud dále ve vztahu k této otázce citoval z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2017, sp. zn. 28 Cdo 573/2016, i ten ale vyšel z toho, že byli účastníci vyzváni k prokázání svých tvrzení o existenci dluhů a návod, který jim v tomto směru soudy poskytly, „*zcela ignorovali*“ a dluhy věrohodně nedoložili. Ani v daném rozsudku proto nelze nalézt oporu pro to, aby soud při posouzení stěžovatelových poměrů vůbec nepřihlížel k jím tvrzeným dluhům. Jestliže mu případně vyvstanou v tomto směru pochybnosti o jejich existenci, bude na něm, aby stěžovatele vyzval k doplnění tvrzení či osvědčení tvrzených skutečností.

IV. Závěr a náklady řízení

[16] Z důvodů výše uvedených Nejvyšší správní soud zrušil napadené usnesení krajského soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení, ve kterém bude soud vázán právním názorem vysloveným v tomto rozsudku (§ 110 odst. 4 s. ř. s.). Krajský soud v novém rozhodnutí rozhodne i o náhradě nákladů řízení o této kasační stížnosti (§ 110 odst. 3 s. ř. s.).

P o u č e n í: Proti tomuto rozsudku **n e j s o u** opravné prostředky přípustné.

V Brně 22. prosince 2022

Milan Podhrázký
předseda senátu